

Гук О. В.
*канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту підприємств
ORCID: 0000-0002-8129-8392;*
Сомова Є. В.
*студентка ФММ
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
м. Київ, Україна*

ВІТЧИЗНЯНИЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах повномасштабного вторгнення російської армії на територію України, постраждала економіка країни, а вітчизняні підприємства знаходяться в складних умовах. Вітчизняний бізнес зазнав значних фінансових втрат, деякі підприємства змушені релокуватися закордон або в більш безпечні регіони, однак більшість із них змогли адаптуватися до ситуації і продовжують функціонувати.

Однією із проблем, що виникла – є зменшення виробництва товарів, які експортувалися, адже частини Миколаївської, Херсонської та Запорізької областей є окуповані, що в свою чергу унеможливує доступ до портів. Акваторія Чорного моря також перебуває під питанням, адже там знаходяться російські кораблі, що становлять загрозу. Крім того, багато вітчизняної продукції, в тому числі і зерна, було вивезено на територію росії, що зумовлює перешкоди в сфері зовнішньої торгівлі, порушення транспортно-логістичних процесів, відтік кадрів за кордон або часткове переміщення трудових ресурсів всередині України.

24 лютого 2022 р. частина вітчизняних підприємств призупинила свою роботу через неможливість здійснювати свою діяльність, значні руйнування та збитки. Інша частина бізнесу займалася розробкою стратегічних планів щодо подальшої діяльності підприємств. З боку держави також почали відбуватися зміни в напрямку створення та впровадження нових державних програм, внесення відповідних змін у законодавство для підтримки економічної сфери, зокрема:

- 1) скасовано вимоги щодо отримання ліцензій та дозволів на більшість видів діяльності, що полегшило умови створення й ведення бізнесу;
- 2) лібералізація трудових відносин в контексті спрощення процесу звільнення й скорочення працівників, звільнення працедавців від відповідальності за затримку заробітної плати у разі знаходження підприємства у зоні бойових дій;
- 3) внесення змін до податкового кодексу (відміна ПДВ з операцій на території України, скасування обмежень щодо кількості персоналу, зменшення податку на прибуток з 18% до 2% для компаній, дохід яких становить не більше аніж 10 млрд. гривень і які стали платником єдиного податку 3-ї групи);
- 4) відсутність перевірок та різноманітних санкцій через несвоєчасне подання звітності (виняток – деякі фактичні перевірки, наприклад щодо проведення безготівкових операцій чи проведення заходів державного контролю для уникнення неконтрольованого зростання цін на види продукції, що є важливим для соціального добробуту);
- 5) відтермінування виконання умов договорів при виникненні форс-мажорних обставин [1].

Окрім цього завдяки сервісу «Дія» було створено різні програми, що мали на меті допомогу та підтримку для українського бізнесу під час війни. Наприклад, «Маркетплейс фінансових можливостей для бізнесу» це онлайн-інструмент, за допомогою якого підприємці мають змогу обрати певну програму фінансування залежно від умов, а тоді звернутися до відповідних банківських установ. Однією з таких програм є фінансування компаній, які займаються експортом [2].

Що стосується експорту, то відповідно до даних дослідження Mastercard SME Index, 28% малого та середнього бізнесу уже розвивають свою діяльність на закордонних ринках. З них 16 % уже працювали закордоном, а 12% приєдналися після початку російської агресії. У той час 21% планує вихід на міжнародну арену. Зараз представники українського бізнесу займаються експортом своєї продукції на ринки США (30%), Польщі (27%), Німеччини (13%), Великої Британії (10%), Литви (10%) та Канади (10%) [3].

Найбільш складно функціонувати тим підприємствам, які працювали на тих територіях, що є окупованими або ж де ведуться активні бойові дії. У них було два основних варіанти подальшого розвитку подій: призупинити роботу на невизначений термін або ж здійснити релокацію бізнесу. В цей складний час держава сприяє відновленню та релокації бізнесу із зон бойових дій та окупації, зокрема, у сервісі «Дія» створено окрему програму з допомоги підприємствам у тимчасовому переміщенні; запущено платформу для цифрової взаємодії щодо допомоги по релокації бізнесу в межах України.

Згідно досліджень стану та потреб українського бізнесу під час воєнного стану індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) становить 25,16 (зі 100 можливих). Протягом 2020-2022 рр. цей індекс перебував у зоні негативних очікувань бізнесу і лише з червня 2021 року по лютий 2022 року потрапив у зону позитивних очікувань. Загальні прямі втрати бізнесу за період з березня-серпень 2022 року оцінюють в 87 млрд. дол. США, зокрема найбільше втрат зазнали середні підприємства (2 319 167 дол. США), а найменше мікропідприємства (52 726 дол. США). Що стосується обсягу реалізованої продукції, то найменшу частку в загальному обсязі займають мікропідприємства (6%), а найбільшу – середні (39%). Вцілому найбільше постраждали підприємства які довго працюють на ринку, а найменше – новостворені підприємства. Протягом 6 місяців після повномасштабного вторгнення росії в Україну, релокацію в Україні було проведено в межах 10%, до 8% - за кордоном і лише 6% планують згодом релокуватися. Згідно прогнозів на 2022 р. щодо доходів бізнесу порівняно з 2021 р. планують зрости суттєво 6,8% новостворених підприємств і 0,4% підприємств, які функціонують на ринку більше 10 років. У вітчизняних підприємств існують різні плани на 2022-2023 рр.: шукати нових клієнтів (69,8%), скоротити свої витрати (46,7%), змінити власну бізнес-модель (39,5%), знаходяться у пошуку фінансування (35,9%), здійснюють антикризове управління (30,8%), шукають нових партнерів на зовнішньому ринку (27,1%), поставили бізнес на паузу (18,10%), запроваджують технологічні інновації (13,8%), перелаштувалися на потреби армії (2,9%).

Разом з тим, є певні перешкоди, що заважають підприємствам відновити та розвивати бізнес, а саме: відсутність достатньої кількості платоспроможних підприємств на внутрішньому ринку (62,2%), не прогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку (46,6%), відсутність достатнього капіталу (39,4%), відсутність необхідного обладнання (11,4%), і лише 3,6% підприємства зазначили, що мають застарілу бізнес-модель [2].

Станом на серпень 2022 року було прийнято 1796 заявок, 710 підприємств переміщено і 500 уже почали свою роботу й успішно продовжують працювати. Найбільша кількість була релокована у Західну частину України, а саме: до Львівської області – 28% від заяв, Закарпатської області – 18% та Чернівецької – 12%.

Згідно дослідження Gradus Research 45% підприємств працюють як і раніше; 42% працює частково, при цьому дохід упав більше 58%; 12% призупиняють свою діяльність; 1% розпочали бізнес після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну. До топ 10 сфер діяльності бізнесу увійшли: інформаційно-комунікаційні послуги (20%), роздрібна торгівля (15%), оптова торгівля (13%), виробництво товарів (12%), будівництво (10%), ІТ-сектор (9%), фінансова і страхова діяльність (5%), операції з нерухомим майном (5%), надання послуг та сільське / лісове / рибне господарство (4%) [4].

Також відчутних проблем зазнав бізнес у таких сферах як: аграрна, енергетична, металургійна та логістична, а саме:

1) призупинено сільськогосподарську діяльність на територіях, де ведуться бойові дії, присутні проблеми із доставкою продукції пов'язані із перебоями з паливом, проблеми з експортом зернової продукції через дії країни-агресора;

2) через обстріли критичної інфраструктури і для уникнення енергетичної кризи, відбуваються масові відключення світла в різних регіонах України;

3) переважна більшість металургійних підприємств розташовані в південно-східній частині України, де відбуваються активні бойові дії, частина з яких були законсервовані;

4) відсутність ефективної логістики, що зумовлена відрізанням від сполучень деяких територій, блокуванням портів, руйнуванням великої частини транспортних шляхів, та заборона руху під час комендантської години.

Отже, через повномасштабну війну зі сторони росії, Україна зараз перебуває у важкому економічному становищі. Тому, держава повинна взаємодіяти із вітчизняним бізнесом у напрямку створення програм підтримки малого та середнього бізнесу, реалізації тендерних пропозицій, надання мікрогрантів для бізнесу, наповнення бюджету, допомоги у релокації підприємств, формування оптимальної моделі системи оподаткування, вирішення проблем з логістикою для подолання кризових явищ.

Література:

1. Економічна правда. Бізнес у воєнний час: як змінилося законодавство. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/> (дата звернення: 14.11.2022).

2. Підтримка бізнесу в умовах війни. Дія.Бізнес. Головна сторінка. URL: <https://business.diia.gov.ua/wartime> (дата звернення: 14.11.2022).

3. Економічна правда. Бізнес під час війни: скільки підприємств почали працювати «на закордон». URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/27/691914/> (дата звернення: 14.11.2022).

4. Економічна правда. Релокація бізнесу: скільки підприємств уже поновили роботу. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/17/690505/> (дата звернення: 14.11.2022).